

Journal of Early Childhood Health and Education

Spring 2024, Volume 5, Issue 1 (15), 121-135

Qualitative investigation of the effective factors of the academic draft of primary school students in Urmia city

Hosein Baghaei^{1*}, Nasrin Pakdoust², Zinat Khezri² & Nooshin Baradari²

1. Assistant Professor, Curriculum Planning Department, Islamic Azad University, Marand Branch, Marand, Iran.
2. PhD student, Curriculum Planning, Islamic Azad University, Marand Branch, Marand, Iran

ARTICLE INFORMATION

Article type

Original research

Pages: 121-135

Corresponding Author's Info

Email: hosseinbmd@iaut.ac.ir

Article history:

Received: 2024/02/14

Revised: 2024/03/11

Accepted: 2024/05/25

Published online: 2024/06/14

Keywords:

Academic failure, Student, Teacher, West Azarbaijan Province

ABSTRACT

Background and Aim: The purpose of this article is to explain academic failure based on the views of experts in the field of education. **Methods:** The present study is applied in terms of purpose and in terms of method, it is a type of mixed research. In this research, experts were first interviewed, and then the information obtained was extracted using the method of text analysis of the main components of students' academic failure. The research community included 30 experts in this field (10 staff members, 10 school principals, and 10 heads of study groups in elementary school and written sources). Next, the extracted components were categorized and prioritized using the Delphi technique. Finally, by examining and inferring the collected data and analyzing them, a model of academic failure based on various factors was presented. **Results:** The results of the survey show that academic failure is closely related to the educational, cultural, social and family system of the society. In this city, these factors are divided into three categories: human factors, institutional factors, and textbooks, and based on the presented cases, There are solutions to get out of this situation. **Conclusion:** academic failure is a problem that should not be ignored by parents and teachers. Ignoring academic failure can cause irreparable damage to students. The causes of academic failure are among the things that parents should be aware of and take steps to solve.

This work is published under CC BY-NC 4.0 licence. © 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Baghaei, H & et al (2024). Qualitative investigation of the effective factors of the academic draft of primary school students in Urmia city. *JECHE*, 5(1, 15): 121-135.

بهار ۱۴۰۳، دوره ۵، شماره ۱ (پیاپی ۱۵)، صفحه‌های ۱۲۱-۱۳۵

بررسی کیفی عوامل موثر در افت تحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی در شهرستان ارومیه

حسین بقایی^{۱*}، نسرین پاکدوست^۲، زینت خضری و نوشین برادری^۲

۱. استادیار گروه برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرند، مرند، ایران

۲. دانشجوی دکترا، رشته برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرند، مرند، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی - پژوهشی صفحات: ۱۲۱-۱۳۵ اطلاعات نویسنده مسئول ایمیل: hosseinbmd@iaut.ac.ir	زمینه و هدف: هدف مقاله حاضر تبیین افت تحصیلی بر اساس دیدگاه صاحب‌نظران حوزه آموزش است. روش پژوهش: پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش از نوع پژوهش‌های آمیخته است. در این پژوهش ابتدا با متخصصان به مصاحبه پرداخته شد و سپس اطلاعات کسب شده با استفاده از شیوه تحلیل متن مولفه‌های اصلی افت تحصیلی دانش آموزان استخراج شدند. جامعه پژوهش شامل ۳۰ نفر از صاحب‌نظران این حوزه (۱۰ نفر از اعضای ستادی، ۱۰ نفر از مدیران مدارس و ۱۰ نفر از سرگروه‌های درسی در مقطع ابتدایی و منابع مدون) بودند. در ادامه مولفه‌های استخراج شده با استفاده از تکنیک دلفی دسته‌بندی و اولویت‌بندی شدند. در نهایت با بررسی و استنتاج اطلاعات گردآوری شده و تحلیل آنها مدل افت تحصیلی بر اساس عوامل مختلف ارائه شد. یافته‌ها: نتایج بررسی نشان می‌دهد افت تحصیلی با نظام آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و خانوادگی جامعه ارتباط تنگاتنگی دارد، در این شهرستان این عوامل به سه دسته عوامل انسانی، نهادی و کتب درسی تقسیم می‌شود و بر اساس موارد ارائه شده، راهکارهایی برای برون‌رفت از این شرایط ارائه شده است. نتیجه‌گیری: افت تحصیلی مسئله‌ای است که نباید مورد بی‌توجهی والدین و معلمان قرار بگیرد. نادیده گرفتن افت درسی می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری را به دانش‌آموزان وارد کند. علل افت تحصیلی از مواردی است که والدین باید به آن آگاه باشند و برای برطرف کردنش اقدام کنند.
سابقه مقاله تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۲۵ تاریخ اصلاح مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۲۱ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۰۳/۰۵ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۳/۲۵	
واژگان کلیدی افت تحصیلی، دانش آموز، معلم، استان آذربایجان غربی	

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

شیوه استناد به این مقاله

بقایی، حسین و همکاران. (۱۴۰۳). بررسی کیفی عوامل موثر در افت تحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی در شهرستان ارومیه. فصلنامه سلامت و آموزش

در اوان کودکی، (۱۵): ۱۲۱-۱۳۵.

مقدمه

افت تحصیلی یکی از پدیده‌های شایع و نگران کننده میان دانش آموزان است که والدین در اولین مواجهه با آن به دنبال جوابی برای سوال «چگونه افت تحصیلی را جبران کنیم هستند». بسیاری از افراد افت تحصیلی را به معنای ناتوانی دانش آموز در یادگیری مواد درسی عنوان می کنند. بدون شک این تصویری نادرست است ناتوانی کودک در فراگیری دروس ممکن است از تواناییهای ذهنی محدود و ضعیف ناشی شود در حالی که افت تحصیلی به معنای نزول از یک سطح بالاتر به سطحی پایین تر در تحصیل و آموزش است (اخلاقی، ۲۰۲۱).

اینکه چرا دانش آموزان دچار افت تحصیلی می شوند کلید مشکل اصلی سیستم آموزشی است تعیین عوامل افت تحصیلی مشکل است زیرا تحت تاثیر عوامل مختلف فردی، خانوادگی، مدرسه و جامعه است. مجموع این عوامل منجر به ترک تحصیل دانش آموزان می شود (پارمحمدی و همکاران، ۲۰۱۶). در مطالعه‌ای که در انجمن علمی آموزشی امریکا در خصوص افت تحصیلی انجام شده ۷۷ درصد عوامل مربوط به مدرسه، ۳۴ درصد مربوط به خانواده و ۳۲ درصد مربوط به جامعه می باشد. از عوامل مدرسه ۴۶ درصد مربوط به نفرت از مدرسه ۳۹ درصد کمبودهای موجود در مدرسه ۲۹ درصد کم کاری معلمان و ۲۷ درصد مربوط به مشغول شدن به کار می باشد (روسلی، ۲۰۱۵).

به منظور تمایز بین نظریات مختلف در خصوص افت تحصیلی، ارائه تعریفی از افت تحصیلی لازم و ضروری است افت تحصیلی به "کاهش عملکرد تحصیلی دانش آموز از سطحی رضایت بخش به سطحی نامطلوب گفته می شود". (شکرکن و همکاران، ۲۰۲۳). توجه به تعریف فوق نشان می دهد که مقایسه و سنجش سطح عملکرد تحصیلی قبلی و فعلی دانش آموز بهترین شاخص از افت تحصیلی است فرض کنید که دانش آموزی در مدرسه دروس خود را به خوبی فرا میگیرد و حتی در بعضی دروسها بسیار موفق و ممتاز است اما پس از مدتی سطح نمرات او نزول می کند در اینجا برای معلم و اولیا این سوال پیش می آید که علت این افت تحصیلی چیست و چه علت یا عللی موجب شده تا عملکرد تحصیلی دانش آموز تنزل یابد؟

مشاهده این گونه افت و خیزها در عملکرد تحصیلی دانش آموزان، ما را به بررسی علل آن سوق می دهد. علل موثر در افت تحصیلی به دو دسته عوامل درونی و بیرونی تقسیم می شود؛ عوامل درونی به نامناسب بودن رفتار معلم و والدین با توجه به نیازهای درونی کودک، عدم وجود سرگرمی های سالم و کافی در منزل و وجود فاصله سنی دانش آموز با والدین تقسیم می شود و عوامل بیرونی یا عاطفی و روانی که در شخصیت کودک تاثیر گذار است به فقر و محرومیت اقتصادی، نگرش اجتماعی و خانوادگی نسبت به نوع نگاه دانش آموزان، عوامل خانوادگی و نوع رفتار والدین و معلمان نسبت به افت درسی تقسیم می شود (اخلاقی، ۲۰۲۱).

از آنجا که نظام آموزش و پرورش یکی از سازمانها و نهادهای پر هزینه کشور است و نیز به دلیل ارزش حیاتی آن در تامین و تربیت نیروی انسانی ماهر و متخصص جامعه و بطور کلی اعتلای فرهنگی و اقتصادی کشور، بررسی دلایل افت تحصیلی و روش های مقابله با آن می تواند از به هدر رفتن سرمایه های مادی و معنوی مردم و مسئولان پیشگیری کند و به کارایی هر چه بیشتر افراد جامعه بینجامد (نگامبا^۲ و همکاران، ۲۰۲۱).

معضل افت تحصیلی که در دوره آموزش غیر حضوری به علت تغییر شیوه آموزش به شدت افزایش یافت توجه برنامه ریزان درسی را به خود معطوف کرده و از گذشته نیز مورد توجه بوده و نویسندگان زیادی بر روی این معضل بررسی های گسترده ای را انجام داده اند از جمله:

1 Russell, W., Rumberger
2 Ngamaba, K.

تئودوت رسا^۱ (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان افت تحصیلی دانش آموزان آمریکا و تاثیر اصلاح سیستم آموزشی برای توانمند سازی کلیه دانش آموزان به این مسئله می‌پردازد که افت تحصیل و به دنبال آن ترک تحصیل به کاهش امنیت روانی افراد منجر می‌شود و جامعه را دچار مشکل می‌کند. همه ذینفعان در آموزش از جمله دانش آموزان، خانواده‌ها، قانونگذاران و مربیان باید سیستم‌های آموزشی را اجرا کنند که در خدمت همگان باشد. همه شهروندان باید به سیستم آموزشی دسترسی داشته باشند. اصلاح نظام آموزشی و دگرگونی افراد برای اطمینان از این امر ضروری است که همه کودکان و جوانان به ویژه جمعیت‌های آسیب پذیر به آموزش با کیفیت دسترسی داشته باشند. از این رو، باید دانش آموزان را برای پیدا کردن شغلی در ساختار اقتصادی نئولیبرالیزه شده جهان امروزی آماده کنند. از آنجایی که افت تحصیلی با ترک تحصیل همراه است، نیاز به القای ارزش‌هایی در نظام آموزشی وجود دارد که به سطح استعداد هر شهروند صرف نظر از پیشینه آنها مناسب باشد. از این رو، جوامع و دولت‌ها باید ابزارهای حمایتی را برای همه کودکان و نوجوانان فراهم کرده و مسیر آموزش و رسیدن به اهداف جدید را به بهترین شک تکمیل نمایند (مقیمی و همکاران، ۲۰۰۹).

در مرکز بین المللی تحقیقات اجتماعی سلامت روان (ICMHSR)، بخش سیاست اجتماعی و مددکاری اجتماعی، دانشگاه یورک، هسلینگتون، یورک، بریتانیا، تحقیقی با عنوان علل و پیامدهای افت تحصیلی در دانش آموزان (۲۰۲۱)، افت تحصیلی دانش آموزان را یکی از سوالات چالش برانگیز معرفی کرده، وضعیت دانش آموزان قبل و بعد از افت تحصیلی و ترک تحصیل و همچنین موانع بهبود نتایج آموزشی در کشورهای کم درآمد از جمله جمهوری دموکراتیک کنگو (DRC) را بررسی کرده است. نتیجه بررسی نشان می‌دهد دولت جمهوری دموکراتیک کنگو باید به دنبال ایجاد آموزشهای مهارتی باشد تا ضمن کاهش افت تحصیلی، انگیزه افراد را برای ادامه تحصیلی و یافتن شغلی مناسب فراهم نماید. آموزش مهارتی باعث می‌شود در مناطق کم درآمد، دانش آموزانی که به دنبال شغل هستند با انگیزه ادامه تحصیل دهند و مهارتهای عملی را یاد بگیرند. لذا دولت باید سیستم آموزشی را اصلاح و از افراد آسیب پذیر حمایت نماید.

عامری (۲۰۲۳) افت تحصیلی را از منظر اعتیاد والدین بررسی کرده و با این عنوان که خانواده به عنوان اولین گروه و خاستگاه اجتماعی که هر فردی خواه یا ناخواه در آن عضو می‌شود مهم ترین یا شاید تاثیرگذارترین واحد اجتماعی است که در صورت اعتیاد یکی از والدین کارکرد تربیتی خود را از دست می‌دهد و بر اساس روش توصیفی و تبیینی به این نتیجه می‌رسد که اعتیاد والدین به عنوان یک آسیب اجتماعی باعث افت تحصیلی دانش آموزان و تضعیف روحیه دانش آموزان می‌شود که باید با اتخاذ تدابیری میزان این تاثیرات کاهش یابد.

سهرابی، (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان بررسی عوامل موثر بر افت تحصیلی دانش آموزان کلاس ۳۰۳ مدرسه رازی در سال تحصیل ۱۴۰۰ و راهکارهای موثر بر کاهش افت تحصیلی آنها به بررسی افت تحصیلی پرداخته و به این نتیجه رسید که برای کاهش افت تحصیلی لازم است از روش‌هایی چون ارائه برنامه پیشنهادی درسی، رودرویی و تبادل نظر دانش آموزان قوی و ضعیف، تهیه فرم نظارت خانواده بر امور درسی فرزندان و برگزاری جلسات مداوم با اولیاء می‌توان میانگین نمرات دانش آموزان را بالا برد و این امر باعث تقویت روحیه فراگیران و دلگرمی و همگامی بیشتر اولیاء دانش آموزان شد.

میرزایی (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان بررسی تاثیر اضطراب بر افت تحصیلی دانش آموزان به بررسی تاثیر اضطراب بر افت تحصیلی دانش آموزان به بررسی تاثیر اضطراب بر افت تحصیلی دانش آموزان به روش توصیفی - تحلیلی پرداخته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در جریان رشد، کودکان و نوجوانان طیف وسیعی از اضطرابها را تجربه می‌کنند گاه این اضطرابها از آنچنان شدتی برخوردار هستند که زندگی روزمره و تحصیلی آنان

را دشوار می‌سازند. اضطراب در دوران دبستان بین سنین ۱۱ - ۱۰ سالگی شکل گرفته، ثابت می‌یابد و تا بزرگسالی تداوم می‌یابد و در صورت شدت باعث افت تحصیلی می‌شود.

لری شوشتری (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان بررسی عوامل موثر بر افت عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان مقطع ابتدایی به شناسایی عوامل موثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان شهر ایلام پرداخت. یافته‌ها بیانگر آن بود که عوامل درونی نظام آموزشی مانند نامناسب بودن محتوای برنامه‌ها با نیازها، استعدادها و علایق دانش‌آموزان؛ نامناسب بودن شرایط و فضای کلاس درس با نیازها و شرایط اجتماعی-روانی دانش‌آموزان؛ نامناسب بودن معلمان از نظر شایستگی‌ها و شیوه تدریس؛ تعامل معلم و شاگرد و همچنین عوامل بیرونی نظام آموزشی مانند فقر و محرومیت اقتصادی، وضعیت خانوادگی و فقر فرهنگی بر مساله افت تحصیلی دانش‌آموزان در شهر ایلام تاثیر معناداری دارد. افت تحصیلی مفهومی است که به معنای تکرار یک پایه تحصیلی و ترک تحصیل پیش از اتمام آن است. افت تحصیلی شامل مولفه‌هایی مانند شکست تحصیلی غیبت از مدرسه ترک تحصیل، تکرار پایه تحصیلی و کاهش کیفیت تحصیلات می‌شود. مطالعات محقق نشان می‌دهد که افت تحصیلی یکی از مشکلات نظامهای آموزشی در بسیاری از کشورهای جهان سوم و در مناطق حاشیه شهرها می‌باشد. آمارها بیانگر این هستند که تعداد زیادی از منابع و استعدادهای بالقوه انسانی به این واسطه از بین رفته و آثار ناگواری را برای زندگی اجتماعی انسان به بار می‌آورند (طاهری (۲۰۱۸) افت تحصیلی دانش‌آموزان موجب از بین رفتن زمان و تحمیل هزینه‌های اضافی و همچنین باعث ایجاد مشکلات روانشناختی خانوادگی و اجتماعی برای دانش‌آموزان می‌شود. این پیامدهای منفی به صورت مستمر در حال افزایش می‌باشد و بسیاری از دانش‌آموزان ساکن در مناطق حاشیه‌ای شهرها نمی‌توانند درک درستی از محتوای آموزشی داشته باشند و یا در انجام آن موفق عمل نمایند. عوامل جمعیت‌شناختی و ساختاری در نظام تعلیم و تربیت در پیچیده‌تر شدن آن تاثیر گذار هستند (همایون و همکاران، ۲۰۲۰) با توجه به نکاتی که بدان اشاره شد این تحقیق در صدد پاسخ به این سؤال اساسی است که چه عواملی در افت تحصیلی دانش‌آموزان ساکن در ارومیه تاثیر گذار است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش از نوع پژوهش‌های آمیخته است. در این پژوهش ابتدا با متخصصان به مصاحبه پرداخته شد و سپس اطلاعات کسب شده با استفاده از شیوه تحلیل متن مولفه‌های اصلی افت تحصیلی دانش‌آموزان استخراج شدند. جامعه پژوهش شامل ۳۰ نفر از صاحب‌نظران این حوزه (۱۰ نفر از اعضای ستادی، ۱۰ نفر از مدیران مدارس و ۱۰ نفر از سرگروه‌های درسی در مقطع ابتدایی و منابع مدون) بودند. در ادامه مولفه‌های استخراج شده با استفاده از تکنیک دلفی دسته‌بندی و اولویت‌بندی شدند. در نهایت با بررسی و استنتاج اطلاعات گردآوری شده و تحلیل آنها مدل افت تحصیلی بر اساس عوامل مختلف ارائه شد.

شیوه اجرا. در این پژوهش جهت گردآوری داده‌ها از روش فراترکیب استفاده شد. فراترکیب یک روش پژوهش کیفی است. فراترکیب برای یکپارچه‌سازی چندین مطالعه و ایجاد یافته‌های جامع و تفسیری صورت می‌گیرد. هدف فراترکیب توسعه تئوری، خلاصه‌سازی و تعمیم در سطح بالا برای ایجاد دسترسی بیشتر به یافته‌های کیفی به منظور کاربرد عملی آنهاست (سندلواسکی و باروسو، ۲۰۰۷). فراترکیب شامل مرور یکپارچه و نظام‌مند ادبیات کیفی مورد نظر و تجزیه و تحلیل داده‌های ثانویه و اصلی از پژوهش‌های منتخب نیست، بلکه تحلیل یافته‌های این مطالعات است. به عبارت دیگر ترکیبی از تفسیرهای داده‌های منتخب است (زیمر، ۲۰۰۶).

1. Sandelowski & Barroso
2. Zimmer

با توجه به هدف پژوهش حاضر برای بررسی کیفی عوامل موثر در افت تحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی در شهرستان ارومیه، از روش فراترکیب بهره گرفته می‌شود. در این پژوهش روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) استفاده می‌شود زیرا این منبع در پژوهش‌های انجام گرفته در حوزه فراترکیب بیشترین استفاده را داشته است. مراحل فراترکیب شامل موارد زیر است:

- تنظیم سؤال پژوهش
- جستجوی نظام‌مند ادبیات
- جستجو و انتخاب متون مناسب
- استخراج اطلاعات مقاله
- تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌های کیفی
- کنترل کیفیت و ارائه یافته‌ها

در مرحله بعد برای تعیین ضریب اهمیت و اولویت هر یک از مفاهیم کشف شده از روش کمی آنتروپی شانون استفاده شد. به منظور تعیین روایی فراترکیب از ابزار ارزیابی حیاتی استفاده شد. روش ارزیابی حیاتی لیست کامل و جامعی از سوال‌ها را ارائه می‌دهد که برای تعیین اعتبار، کاربردی بودن و تناسب مطالعه می‌تواند به کار برده شود (گلین، ۲۰۰۶). نحوه به کارگیری این ابزار در پژوهش حاضر، در بخش کنترل کیفیت ارائه می‌شود. برای تعیین پایایی از روش توافق بین دو کدگذار استفاده شد بدین صورت که علاوه بر پژوهشگر که اقدام به کدگذاری اولیه نموده است، پژوهشگر دیگری نیز همان متنی را که خود پژوهشگر کدگذاری کرده است را بدون اطلاع از کدهای او و جداگانه کدگذاری نموده است. در صورتی که کدهای این دو پژوهشگر به هم نزدیک باشد، نشان دهنده توافق بالا بین این دو کدگذار است که بیان‌کننده پایایی بالایی است. برای محاسبه ضریب توافق دو کدگذار از ضریب کاپا استفاده شد. در این پژوهش تعداد ۵ مقاله از مقاله‌هایی که محقق کدگذاری کرده است، در اختیار یکی از خبرگان برای ارزیابی قرار گرفت سپس ضریب کاپا محاسبه شد.

جدول ۱. نتایج آزمون اندازه‌گیری ضریب کاپا

اندازه‌گیری توافق	ضریب کاپا	خطای استاندارد هماهنگی	T	سطح معناداری
۰/۶۹۳	۰/۰۶۹	۱۲/۸۱۳	۰/۰۰۰۱	

همانطور که از جدول فوق مشخص است میزان سطح معناداری میان توافق متخصصان میان پژوهشگر و متخصص برابر با $P=0/0001$ است، بنابراین میان نظرات متخصص و پژوهشگر رابطه معناداری وجود دارد و با توجه به اینکه میزان ضریب کاپا نیز برابر $0/693$ است و این مقدار از $0/5$ بیشتر است بنابراین دسته بندی انجام گرفته از اعتبار کافی برخوردار است.

یافته‌ها

هدف از پژوهش حاضر بررسی کیفی عوامل موثر در افت تحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی در شهرستان ارومیه بود. در این پژوهش با استفاده از مصاحبه مهمترین مولفه‌های موثر در افت تحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی استخراج شدند. نتایج در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۲: مهمترین مولفه‌های مربوط به افت تحصیلی دانش آموزان مقطع ابتدایی

فراوانی	گویه
۳	مسلط نبودن معلمان به کتب درسی
۷	سنتی بودن آموزش
۴	عدم تخصص در بین معلمان
۳	سرانه مطالعه در بین معلمان کم است
۲	یادگیری به صورت حفظی صورت می‌گیرد
۳	مدیران مدارس، مدیران آموزشی نیستند مدیران آموزشگاهی و سفارشی هستند
۵	اکثر معلمان از سند تحول بنیادین و برنامه درس ملی آشنایی نیستند
۴	به اثر بخشی و کارآمدی معلمان نظارت بالینی صورت نمی‌گیرد
۲	سرانه مطالعه در بین معلمان کم است
۱	در برخی موارد، معلمان ایجاد رخوت و سستی در دانش آموزان می‌کنند (بی انگیزگی در دانش آموزان).
۲	عدم تخصص در بین معلمان (استفاده از معلمان با تخصص دیگر)
۲	عدم بومی سازی کتب درسی
۳	نظام ارزشیابی کیفی - توصیفی
۳	زیاد بودن حجم کتب درسی
۳	حاشیه ای بودن مطالب کتابهای درسی
۴	پادشاهی کتابهای درسی جای خود را به کتب غیر درسی داده و جنبه صنعتی و تجاری پیدا کرده است
۴	تراکم دانش آموز، کمبود فضای آموزشی و عدم تجهیزات مدارس
۳	کلاسهای درسی جذابیت لازم را ندارند
۲	عدم وجود لذت آموزش در مدارس
۳	عدم تغییر نگرش خانواده (بیشتر معلمان آزمون محور هستند)
۳	وجود تعصبات قومی در بعضی از مناطق نسبت به دختران
۲	فقر اقتصادی برخی از خانواده ها
۵	استفاده از کودکان در مشاغل محلی روستاها
۴	نگرش به تعلیم و تربیت حالت وارونه پیدا کرده (معلم را مانند شیء فرض می‌کنند که از بیرون قالبی برایش تعریف می‌کنند که با این شعارها باید منتظر نابودی باشیم).
۱	
۴	مهارت‌های زندگی در قالب آموزش‌های اساسی فراموش شده است
۳	وجود دانش آموزان با اختلالات یادگیری در کلاسهای عادی مشکلات آموزشی را مضاعف کرده است.
۲	علیرغم وجود طرح ملی شهاب در بین مدارس ابتدایی، استعدادهای دانش آموزان شناسایی نمی‌شوند.
۳	دوره های ضمن خدمت جوابگوی توانمند سازی معلمان نیست
۳	کمبود معلم باعث شده که معلمان به صورت دو شیفتی کار کنند که این باعث عدم کارایی معلمان می‌شود.
۴	فقر فرهنگی در بین مدارس حاشیه و روستاها که علیرغم ایجاد عدالت آموزشی برای تمامی دانش آموزان در سند تحول بنیادین فاصله علمی بین مدارس شهر و روستایی ایجاد گردد.
۴	حضور همکاران ستادی، سه ماه مانده به بازنشستگی و تدریس در مدارس ابتدایی روستایی که سالیان سال از تدریس دور بوده و آشنا به روش ها و فنون جدید نیستند جهت برخورداری از مزایای روستایی
۴	سنجش آغازین مدارس (پایه اول به درستی صورت نمی‌گیرد).
۳	عدم وجود انگیزه در دختران برای ادامه تحصیل به دلیل کافی نبودن و یا در دسترس نبودن مدارس متوسطه دوره اول و دوم
۳	عدم تخصیص اعتبارات کافی به مدارس

در گام بعد با استفاده از شیوه تکنیک دلفی مهمترین مولفه های استخراج شده دسته بندی شدند.

جدول ۳: دسته بندی عوامل مرتبط با افت تحصیلی

مفهوم	گویه
نقش معلمان	- مسلط نبودن معلمان به کتب درسی
	- سنتی بودن آموزش
	- عدم تخصص در بین معلمان
	- سرانه مطالعه در بین معلمان کم است
	- یادگیری به صورت حفظی صورت می گیرد
	- مدیران مدارس، مدیران آموزشی نیستند مدیران آموزشی و سفارشی هستند
	- اکثر معلمان از سند تحول بنیادین و برنامه درس ملی آشنایی نیستند
	- به اثر بخشی و کارآمدی معلمان نظارت بالینی صورت نمی گیرد
	- سرانه مطالعه در بین معلمان کم است
	- در برخی موارد، معلمان ایجاد رخوت و سستی در دانش آموزان می کنند (بی انگیزگی در دانش آموزان).
- عدم تخصص در بین معلمان (استفاده از معلمان با تخصص دیگر)	
محتوای کتب درسی	- عدم بومی سازی کتب درسی
	- نظام ارزشیابی کیفی - توصیفی
	- زیاد بودن حجم کتب درسی
	- حاشیه ای بودن مطالب کتابهای درسی
فضای آموزشی	- پادشاهی کتابهای درسی جای خود را به کتب غیر درسی داده و جنبه صنعتی و تجاری پیدا کرده است
	- تراکم دانش آموز، کمبود فضای آموزشی و عدم تجهیزات مدارس
	- کلاسهای درسی جذابیت لازم را ندارند
	- عدم وجود لذت آموزش در مدارس
عوامل فرهنگی	- عدم تغییر نگرش خانواده (بیشتر معلمان آزمون محور هستند)
	- وجود تعصبات قومی در بعضی از مناطق نسبت به دختران
	- فقر اقتصادی برخی از خانواده ها
	- استفاده از کودکان در مشاغل محلی روستاها
	- نگرش به تعلیم و تربیت حالت وارونه پیدا کرده (معلم را مانند شیء فرض می کنند که از بیرون قالبی برایش تعریف می کنند که با این شعارها باید منتظر نابودی باشیم).
	- مهارت های زندگی در قالب آموزش های اساسی فراموش شده است
مشکلات اجتماعی	- وجود دانش آموزان با اختلالات یادگیری در کلاسهای عادی مشکلات آموزشی را مضاعف کرده است.
	- علیرغم وجود طرح ملی شهاب در بین مدارس ابتدایی، استعدادهای دانش آموزان شناسایی نمی شوند.
	- دوره های ضمن خدمت جوابگوی توانمند سازی معلمان نیست
	- کمبود معلم باعث شده که معلمان به صورت دو شیفتی کار کنند که این باعث عدم کارایی معلمان می شود.
	- فقر فرهنگی در بین مدارس حاشیه و روستاها که علیرغم ایجاد عدالت آموزشی برای تمامی دانش آموزان در سند تحول بنیادین فاصله علمی بین مدارس شهر و روستایی ایجاد گردد.
	- حضور همکاران ستادی، سه ماه مانده به بازنشستگی و تدریس در مدارس ابتدایی روستایی که سالیان سال از تدریس دور بوده و آشنا به روش ها و فنون جدید نیستند جهت برخورداری از مزایای روستایی
	- سنجش آغازین مدارس (پایه اول به درستی صورت نمی گیرد).
	- عدم وجود انگیزه در دختران برای ادامه تحصیل به دلیل کافی نبودن و یا در دسترس نبودن مدارس متوسطه دوره اول و دوم
	- عدم تخصیص اعتبارات کافی به مدارس

در ادامه پژوهش حاضر در پی ارائه مدل جامع افت تحصیلی دانش آموزان بود. با عنایت به موارد ذکر شده می توان گفت افت تحصیلی در این شهرستان تحت تاثیر مجموعه ای از شرایط صورت گرفته است. این عوامل در سه دسته طبقه بندی شده اند که

عبارتند از: تمرکز گرایی در تالیف کتب درسی، فقر فرهنگی و مالی خانواده‌ها (به مثابه شرایط علی)، مشکلات نهادی، عدم توجه کافی به مدارس (به مثابه شرایط زمینه‌ای)، کیفیت آموزشی معلمان (به عنوان شرایط مداخله‌گر). شرایط مذکور به طور کلی و در امتداد با یکدیگر موجب شده‌اند پدیده‌ای به نام افت تحصیلی دانش‌آموزان به وقوع بپیوندد. البته کیفیت آموزش معلمان معلول عوامل متعددی است که ضرورت دارد برای ارتقای عملکرد معلمان اقدامات زیر صورت گیرد:

✓ اختصاص امتیازات ویژه مادی به معلمان نسبت به کارمندان هم‌ردیف آنها؛

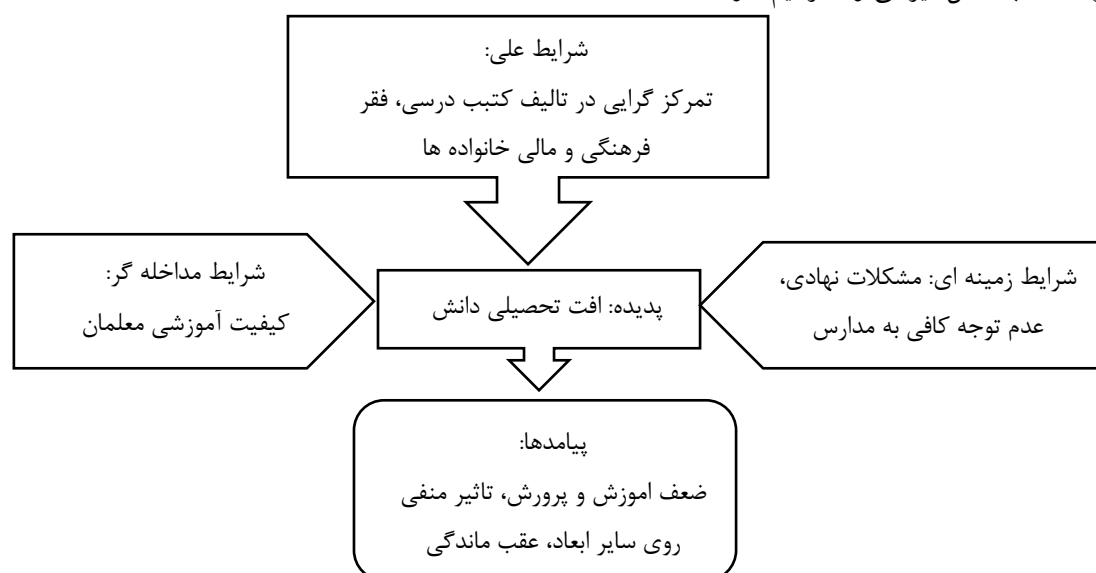
✓ ارتقاء پایگاه اجتماعی آنها؛

✓ ارزشیابی دقیق و عادلانه از عملکرد آنها؛

✓ برقراری نظام صحیح و عادلانه تنبیه و پاداش؛

✓ استفاده از نظرات معلمان در هدف گذاری های آموزشی

شهرستان ارومیه در استان مرزی آذربایجان غربی دارای تنوع فرهنگی است لذا برای پرورش خلاقیت دانش‌آموزان باید فرهنگ این دانش‌آموزان مورد توجه جدی قرار گیرد و در تالیف کتابهای درسی، فرهنگ این منطقه مورد توجه قرار گیرد و در واقع کتابها بومی سازی شود تا درک معنایی کتابها برای دانش‌آموزان ساده تر شود. به طور کلی دلایل و پیامدهای افت تحصیلی در این شهرستان را به شکل زیر می‌توان ترسیم نمود:

شکل ۱: دلایل و پیامدهای افت تحصیلی در شهرستان ارومیه

راه کارهای پیشنهادی برای کنترل و کاهش افت تحصیلی

حیطه خانواده:

۱- آشنایی با ویژگیهای دوران نوجوانی

۲- تصحیح مهارتهای ارتباطی در منزل

۳- آموزش شیوه های نظارتی والدین در اجرای برنامه های درسی

۴- آسیب شناسی مشکلات تحصیلی دانش‌آموزان از دیدگاه والدین

۵- آموزش مهارتهای حل مسئله

حیطه معلمان:

- ۱- آسیب شناسی مشکلات تحصیلی دانش آموزان از دیدگاه معلمان.
- ۲- دریافت راهکارهای پیشنهادی همکاران و نقد و بررسی آنها.
- ۳- فعال و هدفمند کردن گروه‌های درسی مدرسه در راستای ارائه شیوه‌های نوین تدریس.
- ۴- آشنا نمودن معلمان با شیوه‌های صحیح ارتباطی در کلاس درس
- ۵- برگزاری کارگاه‌های آموزشی
- ۶- تعامل و همکاری با سایر معلمان در اجرای برنامه‌های آموزشی

حیطه دانش آموزان:

- ۱- تشکیل دوره‌های آموزشی مهارت‌های تحصیلی
- ۲- نظرخواهی از دانش آموزان جهت ارائه راهکارهای پیشگیری از افت تحصیلی
- ۳- جلب همکاری دانش آموزان و ایجاد شور و نشاط در محیط مدرسه
- ۴- تامین آرامش روانی دانش آموزان قبل و هنگام برگزاری امتحان
- ۵- تشکیل کلاسهای فوق برنامه

بحث و نتیجه گیری

در نظام آموزشی کشوری که اهداف کلی آموزش و پرورش آن توسط کارشناسان تعلیم و تربیت؛ متخصصین و مشاوران آموزشی زیر نظر فلاسفه و نظریه پردازان یاددهی و یادگیری ترجیحاً خارجی بدون توجه به نیاز جامعه و آینده نگری نوشته شده و اهداف جزئی بصورت محتوای آموزشی از قبل آماده شده در پشت درهای بسته در ساختمان‌های بلند وزارت آموزش و پرورش در جلساتی که افراد گاهاً کلاس لمس نکرده، گرد گچ تخته سیاه نخورده، در کپر نشسته و با مدرسه کوچ نکرده و کلاس چند پایه درس نداده و.... تنظیم و تالیف می شود، به مدارس و معلمان بدون توجه به تفاوت‌های فردی دانش آموزان و انواع هوش آنها ابلاغ میشود.

آموزش همواره به عنوان وسیله‌ای در جهت کیفیت عملکرد و حل مشکلات مدیریت مد نظر قرار میگیرد و فقدان آن نیز یکی از مسائل اساسی و حاد هر سازمان را تشکیل می دهد. بدین جهت به منظور تجهیز نیروی انسانی سازمان و بهسازی و بهره گیری هر چه موثر تر از این نیرو، بی شک آموزش یکی از مهم ترین و موثرترین تدابیر و عوامل برای بهبود امور سازمان به شمار می رود. آموزش یک وظیفه‌ی اساسی در سازمان‌ها و یک فرایند مداوم و همیشگی است و موقت و تمام شدنی نمی باشد.

مقوله آموزش ضمن خدمت کارکنان در ایران اگر چه قدمتی قریب به یک قرن دارد، عملاً از انسجام و پویایی لازم برخوردار نبوده و فقط در چند دهه‌ی اخیر مورد توجه قرار گرفته است. با این همه امید می رود با توسعه‌ی بینش لازم در خصوص اهمیت و ضرورت آموزش کارکنان و رفع موانع دیدگاهی و ساختاری موجود شاهد تحولات بنیادی در این حوزه از معرفت بشری باشیم (فتحی و اجارگاه، ۲۰۱۳).

مشکلات این حوزه عبارتند از:

- عدم نیاز سنجی دقیق آموزشی به منظور شناسایی نیازهای آموزشی و دخالت ندادن کارشناسان در انتخاب محتوای دوره‌ها به نحوی که دوره‌های آموزشی متناسب با زمینه‌های کاربردی و نیازهای دانش و مهارتی آنان نبوده و در نتیجه به شرکت کنندگان انتقال داده نشده است؛

- عدم به کارگیری الگوها و روش های نوین در برگزاری دوره های آموزش ضمن خدمت؛
  - عدم استفاده از اساتید خیره و معرب در برگزاری دوره های آموزش ضمن خدمت؛
  - عدم استفاده از تجهیزات، نرم افزارها و وسایل آموزشی جهت ارائه بهتر تدریس توسط مدرسین و نارضایتی کارشناسان ناتوانی یادگیری از دوره های آموزش ضمن خدمت؛
  - عدم شرکت تمامی کارشناسان، ناتوانی یادگیری در دوره های آموزش ضمن خدمت به دلیل عدم انتخاب برخی از افراد و تعداد محدودی از کارشناسان برای شرکت در دوره ها که از جانب سازمان استثنایی انتخاب می شدند.
- هم چنین عدم تخصیص بودجه کافی به مدارس و ناتوانی مدیران مدارس در تامین هزینه های مصرفی مدارس، فشار بر اولیای دانش آموزان را مضاعف می سازد. بر اساس اظهارات برخی از مدیران مدارس، مشکلات مالی مدارس بر کیفیت آموزش و افت تحصیلی تاثیر مستقیمی دارد.

کمبود معلم و استفاده از نیروهای شرکتی یا خدماتی جهت تدریس نیز به عنوان عاملی مضاعف بر کیفیت آموزشی تاثیر می گذارد. طبق اظهارات یکی از کارشناسان، دانش آموزان پایه چهارم یکی از مدارس روستایی شهرستان ارومیه، پایه سوم را بدون معلم گذرانده بودند و کلاس در شرایطی که مدیر یا سایر معلمها بیکار بودند اداره می شده است. واضح است که افت تحصیلی در چنین مدرسی افزایش خواهد یافت. مسئله دوشغله بودن زمانی نمود می یابد که شکاف میزان درآمد و انتظارات معلمان منجر به تلاش برای کسب درآمد بیشتر و نهایتا اشتغال در بیش از یک محیط باشد. در این راستا پژوهش ها حاکی از وجود همبستگی قوی و مثبت میان درآمدهای پایین در بخش دولتی و تلاش افراد برای کسب درآمد در بخش خصوصی دارد (نصیری پور و همکاران، ۲۰۱۲). اکثر مصاحبه شوندگان بر این مسئله اذعان داشتند که توان مالی آنها از تامین نیازهای اساسی عاجز است و شغل دوم به صورت تدریس در مدارس غیر دولتی یا شیفت مخالف یا در بخش های خصوصی در واکنش به وضعیت نابسامان اقتصادی صورت می گیرد. دو شغله بودن کارایی معلمان را پایین آورده و بر کیفیت آموزشی تاثیر منفی می گذارد.

بی توجهی به معلمان و نادیده گرفتن تمایلات آنان، اگر منجر به ترک خدمت آنان نشود، سبب ماندگاری بدون انگیزه آنان در کارشان می شود که زیانهای ناشی از آن کمتر از آثار ترک خدمت کارکنان نخواهد بود. ماندگاری با انگیزه معلمان آنان را به طور خود آگاه یا ناخود آگاه به فعالیت بیشتر در جهت دستیابی به اهداف آموزش و پرورش هدایت می کند و سبب می شود معلمان در حد توانمندیها یا بیش از حد تواناییهای خود در جهت تحقق بخشیدن به اهداف آموزش و پرورش گام بردارند.

محیط کالبدی و تاثیرات آن در زندگی روزمره مردم از مسائلی است که در سالهای اخیر از طرف متخصصین بسیاری مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است (کریمی آذری، ۲۰۱۵).

مطابق نظر دوبوس^۱، مردمی که در محیط بدون ویژگی و جنبه خاصی حبس شده اند از نظر فکری و احساسی در رنج هستند و توانایی انسان ها زمانی به طور کامل ابراز می شود که محیط فیزیکی طیف گسترده ای از تجربیات را فراهم کند (دوبوس، ۱۹۷۱). در آموزش و پرورش نوین راه انداختن دانش آموز از نشان دادن یک راه مشخص مهم تر است. چنین ضرورتی؛ آزادی پرسش، اندیشه، انتقاد و حق شک و جرأت خلاقیت و نوآوری را اجتناب ناپذیر می سازد (باقری و همکاران، ۲۰۱۸). هم چنین آنچه با نگاه به عالم هستی توجه ما را به خود جلب می کند وجود تغییرات است. به واسطه این تغییرات است که دانش آموزان قادر خواهند توانست محیط اطراف خود را کشف نموده و زمینه های ایجاد خلاقیت را پرورش دهند (شاطریان، ۲۰۰۷). بنابراین از عوامل موثر تربیتی در آموزش و پرورش نوین، کالبد و فضای مدرسه است (طباطبایان، ۲۰۱۳). محیط دامنه وسیعی از تجربه کالبدی را در اختیار انسان می گذارد و در محیط بدون تنوع در ساخت و فضا، انسان از لحاظ احساسی و فکری تحت فشار است. در معماری نوین هم

1. Dubos, J.

در سال‌های اخیر، چه در جنبه طراحی و چه تئوری و تحقیقاتی مولفه‌های محیطی، کالبدی و تاثیر آن‌ها بر انسان مورد توجه قرار گرفته است. کلیه عوامل فیزیکی محیط، مانند نور، منظر، صداها و حتی آلودگی صوتی و بصری می‌تواند تاثیر مثبت یا منفی بر میزان رشد خلاقیت داشته باشد. از خصوصیات بارز تفکر آدمی، آفرینندگی با خلاقیت است. طراحی فضاهای آموزشی مانند مدارس از آن جهت دارای اهمیت است که «گامپ» محاسبه نمود به طور متوسط، هر فرد حدود ۱۴ هزار ساعت از عمر خود را از دوره ابتدایی تا دیپلم در مدرسه می‌گذراند (لطف عطا، ۲۰۰۷). این در حالی است که بسیاری از ساختمان‌های مدارس به دلایل گوناگون آسیب دیده اند و با محیط نشاط انگیز برای آموختن علم و دانش تناسب اندکی دارد. در چنین مدرسی که فضای کالبدی مدرسه و محیط حاکم بر روح و روان دانش آموز باعث خستگی، بی‌نظمی و بی‌تمرکزی دانش آموزان می‌شود، تحقق یافتن اهداف مورد نظر در زمینه خلاقیت با مشکل جدید روبرو است. هم چنین انتقال پیام‌های تربیتی و رشد دهنده به سختی و به کندی صورت خواهد گرفت و شوق و رغبت یادگیری در دانش آموزان را به حداقل خواهد رساند (نوید ادهم، ۲۰۰۰). در مدارس روستایی شهرستان ارومیه به دلیل کمبود فضا تعدادی از دانش آموزان در کانکس در حال تحصیل می‌باشند.

کتاب درسی یکی از مهم ترین مراجع و منابع یادگیری دانش آموزان در نظام های آموزشی محسوب می‌شود، چرا که بیشتر فعالیت های آموزشی در چارچوب این رسانه صورت می‌گیرد و محتوای ارائه شده از طریق این کتابها یکی از عوامل مهم و تعیین کننده در افت یا پیشرفت تحصیلی دانش آموزان است. این مساله از دو جهت در نظام آموزشی حائز اهمیت است. اول آنکه: ارزشیابی تحصیلی و استخدامی، تعیین صلاحیت علمی افراد و نیز ملاک ورود به دانشگاهها و مراکز آموزش عالی و ... بر محور کتابهای درسی و فهم محتوای آن استوار است. دوم اینکه اگر بگوییم کتب درسی تنها وسیله آموزشی است که در اختیار معلمان قرار می‌گیرد، سخنی به گزاف نگفته ایم.

آنچه باید در هر نظام تعلیم و تربیت ملحوظ باشد، تربیت شهروندان سازگار، ساختن و پرداختن شخصیت‌های سالم، انتقال علوم و معارفی است که ابعاد وجود مختلف جهان هستی را می‌شناساند. پر واضح است که انتقال علوم و معارف تنها نقش ابزار و مقدمه دارند نه هدف. لکن متأسفانه آنچه در نظام آموزشی ما به عنوان هدف اصلی قلمداد می‌شود تنها انتقال دانش و معارف موجود در کتابهاست. محتوای کتابها در کشوری چون ایران با تنوع فرهنگی، باید با دقت کافی و بر اساس تنوع فرهنگی تالیف شود تا اهداف آموزشی تحقق یابد. تمرکز گرایی در تالیف کتاب ها یکی از عوامل افت تحصیلی در استان آذربایجان غربی است که متشکل از اقوام مختلف ترک، کرد و آشوری با فرهنگ ها و مذاهب مختلف است.

هر گونه تحول اساسی در جامعه مستلزم متحول شدن نظام آموزشی از جامعه است و محور اصلی پیشرفت هر نظام آموزشی کیفیت عملکرد معلم می‌باشد. پیشرفت و بالندگی هر جامعه مرهون آموزش و پرورش آن جامعه است و پویایی و بالندگی آموزش و پرورش نیز وابسته به کیفیت عملکرد معلمان آن جامعه است. با توجه به نقش محوری معلم در سازندگی جامعه، سزاوار است مسئولان آموزش و پرورش در گزینش معلمان با دقت و وسواس خاصی اقدام کنند و در نهایت معلمان را انتخاب کنند که واجد ویژگی های خاص علمی، اخلاقی، شخصیتی و ... باشند؛ تا بتوانند در تربیت نسل آینده موفق گردند. مسئولان نظام آموزشی باید عملکرد معلمان را به موقع مورد ارزیابی قرار دهند و در برطرف کردن نقاط ضعف و ارتقاء عملکرد آنها از هیچ تلاشی مضایقه نکنند. متأسفانه در کشور ما هنوز به نقش کلیدی معلم در نظام آموزشی بهای لازم داده نشده است. بر اساس مصاحبه های صورت گرفته با کارشناسان، خصوصا در مناطق مرزی از معلمان غیر متخصص که به جهت محرومیت منطقه احساس مسئولیت بسیار پایینی دارند (بیشتر وقت خود را در اتاق دفتر می‌گذرانند و دانش آموزان را به حال خود رها می‌کنند) استفاده می‌شود که صرفا جهت پر کردن ساعات موظفی انجام وظیفه می‌کنند که این عامل خود دلیلی بر پایین رفتن کیفیت آموزش و افت تحصیلی است. بیشتر معلمان با بیان عباراتی چون «افرادی که درس نخوانده‌اند خوشبخت ترند» یا ما درس خواندیم به کجا رسیدیم، انگیزه دانش آموزان را پایین آورده و بیشتر دانش آموزان را به ترک کشور تحریک می‌کنند که این عامل نیز افت تحصیلی را شدت می‌بخشد.

خانواده نخستین نهاد زندگی اجتماعی فرد است که در شکل‌گیری عادات، اندیشه‌ها، رفتار و دیدگاه‌های اجتماعی او نقش مهمی دارد. نقش خانواده مراقبت از فرزندان و تربیت آنها، برقراری ارتباط سالم اعضا با هم و کمک به استقلال فرزندان است (معمدی، ۲۰۰۴). اما امروزه صنعتی شدن و شهرنشینی، ساختار خانواده را متحول ساخته و نیازها و انتظارات جدیدی را به وجود آورده است. بزرگترین مشکل خانواده امروزی فقر ارتباطی و ناهماهنگی میان والدین و فرزندان است. تجارب خانوادگی تاثیر عمده‌ای بر تکامل فرد در طول دوره نوجوانی و پس از آن دارد و ویژگی‌های خانوادگی سایر جنبه‌های زندگی دانش‌آموز از جمله موفقیت و پیشرفت تحصیلی و را تحت تاثیر خود قرار می‌دهد (بایرن^۱ و همکاران، ۲۰۰۲).

مساله موفقیت و شکست تحصیلی سابقه‌ای طولانی دارد و تاریخ آن مقارن با آغاز خواندن و نوشتن توسط بشر است اما به طور رسمی پس از اجباری شدن آموزش در اواخر قرن ۱۹ و همگام با تحولات صنعتی و نیاز به نیروهای تربیت شده، افطار دولتمردان را به مساله پیشرفت و شکست تحصیلی معطوف شده است (برک، ۱۹۹۳) متأسفانه همیشه مساله افت تحصیلی برای اولیا و معلمان و مربیان مبهم و پیچیده بوده است و کمتر کسی توانسته است به ریشه‌ی چنین نتایج نامطلوبی که برای دانش‌آموزان به وجود می‌آید پی‌ببرد و حقایق پنهان و بی‌شمارش را روشن سازد و پاسخگوی این سوال باشد که چه عواملی باعث بروز ظهور این مشکل اجتماعی می‌شوند (بیابانگرد، ۲۰۰۸).

به طور کلی محرومیت‌های محیطی و کمبود محرک‌های رشد ذهنی و اجتماعی از عوامل مهم در افت تحصیلی کودکان و نوجوانان است. درصد قابل توجهی از دانش‌آموزانی که به طور جدی دچار افت تحصیلی شده‌اند کودکانی هستند که متعلق به خانواده‌هایی از تبار اقتصادی، اجتماعی فوق‌العاده پایینی هستند که قویا با فقر اقتصادی و فرهنگی مواجه و از انگیزه تحصیلی بسیار پایین برخوردارند (افروز، ۲۰۰۲).

دانش‌آموزانی هستند که از نظر بهره‌های جسمانی هیچگونه ناراحتی و عقب‌ماندگی ندارند اما بر اثر فقر خانوادگی و تحمل گرسنگی و کمبودها و نداشتن وسایل تحصیل نمی‌توانند به طور مرتب در مدرسه حضور یابند و درسهای خود را فراگیرند و در نتیجه دچار ناکامی و عقب‌ماندگی می‌شوند.

افرادی که در شرایط فقر و محرومیت اقتصادی به سر می‌برند عموماً در مکان‌هایی زندگی می‌کنند که فاقد امکانات بهداشتی بوده از آب سالم و نور کافی محروم بوده و منزل آنها یک فضای اتاق ماندی است که تمام فعالیت‌های زندگی خانواده و حتی آشپزی در آن انجام می‌گیرد. بدین لحاظ محلی است دود زده، پر رفت و آمد و بسیار شلوغ و تکالیف درسی دانش‌آموزان در آن موجود نیست. کمبود نور کافی و نودن برق برای روشنایی نیز وضع را بدتر نموده، امکان ادامه امور تحصیلی در منزل را غیر ممکن می‌سازد که این امر بر عدم پیشرفت تحصیلی آنان تاثیر مستقیم دارد. نیاز به کار کودکان و نوجوانان نیز که در شرایط فقر و محرومیت اقتصادی وجود دارد. یکی دیگر از عوامل افت تحصیلی به حساب می‌آید، زیرا که در این قبیل شرایط امور زیادی در خانه، مزرعه و کسب و کار وجود دارند که می‌توان آنها را به عهده کودکان شش، هفت ساله و بالاتر قرار داد و منافع حاصل از آنها جهت کمک به اقتصاد ناچیز خانواده اختصاص داد. برای این خانواده‌ها مخصوصاً فصل جمع‌آوری محصول کشاورزی، فصل حیاتی است و نیاز به کار کودکان را تشدید می‌کند. بدین لحاظ کار کودکان مانع رفتن آنان به مدرسه خواهد بود و یا باعث حضور نامرتب آنان در مدرسه و کلاسش می‌گردد و این امر نیز عاملی برای ترک تحصیل، مردودی و افت تحصیلی می‌باشد.

طبق مصاحبه‌های صورت گرفته، بیشترین افت تحصیلی در این شهرستان، مدارس حاشیه شهرها و همچنین روستاها می‌باشد که از دانش‌آموزان به عنوان نیروی کار استفاده می‌شود. هم‌چنین فرهنگ سنتی حاکم بر بیشتر خانواده‌ها، ادامه تحصیل دختران را با

1 Byrne, B. A., Haddock, G.K., Poston, S.C.

چالشی بزرگ روبرو می‌سازد. بر اساس اظهارات یکی از معلمان، خانواده‌ها در صورتی اجازه ثبت نام فرزندانشان را می‌دهند که لوازم تحریر و لباس مدرسه این دانش آموزان توسط مدرسه تهیه شود. در غیر این صورت از فرستادن فرزندان خود به مدرسه امتناع می‌ورزند.

نظام آموزش و پرورش بنا به ضرورت تغییرات اجتماعی یکی از سازمانهای پیچیده و بزرگ اجتماعی در هر کشوری محسوب می‌شود و با رشد و توسعه اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی پیوندی ناگسستنی دارد و به تدریج از یک حالت ساده ابتدایی به یک حالت پیچیده در آمده است. ثمر بخشی این نظام از یک سو، تبدیل انسانهای مستعد سالم، بالنده، متعادل و رشد یافته است و از سوی دیگر تامین کننده نیازهای نیروی انسانی جامعه در بخشهای متفاوت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است. به دلیل چنین اهمیتی است که در عصر حاضر همه دولتهای جهانی از کوچک و بزرگ، قدرتمند و ناتوان و صنعتی تا در حال توسعه، پرداختن به آموزش و پرورش مردم خود را در شمار وظایف اساسی می‌دانند و برای همگان، سراسری و حتی اجباری کردن آن، تعهدات سنگینی در قانونهای اساسی و بنیاد خود می‌گنجانند و درصد زیادی از تولید ناخالص ملی و بودجه جاری کشور را به این امر اختصاص می‌دهند. لحظه سرنوشت ساز آموزش لحظه‌ای است که دانش‌آموز یاد می‌گیرد. ولی بنا به دلایلی انگیزه یادگیری دانش آموزان در سالهای اخیر پایین آمده است و باعث رقم خوردن پدیده افت تحصیلی شده است.

افت تحصیلی مسئله‌ای است که نباید مورد بی توجهی والدین و معلمان قرار بگیرد. نادیده گرفتن افت درسی می‌تواند آسیب‌های جبران ناپذیری را به دانش آموزان وارد کند. علل افت تحصیلی از مواردی هست که والدین باید به آن آگاه باشند و برای برطرف کردنش اقدام کنند.

باشناخت هر چه بیشتر عوامل تاثیرگذار در فرایند یادگیری و تقویت آنها، کنترل و حذف عوامل بازدارنده در فرایند یاددهی و یادگیری و توجه بیشتر به دانش آموزانی که دارای بیشترین افت تحصیلی خصوصا در پایه اول می‌باشند، وضعیت درسی آنان بهبود می‌یابد. لازم است آموزش و تربیت اجتماعی با زندگی دانش آموز همراه شود و به جای انتقال انبوه مفاهیم علمی، بر مفاهیم اساسی و کاربرد آنها در تحلیل موضوعات و مسائل زندگی دانش آموز از جمله انتخاب دوست، استقلال طلبی، بحران هویت و .. تاکید شود تا برای تلفیق علم با زندگی، فرصتهایی پدید آید و زمینه و آمادگی لازم برای کاربرد آنها در موقعیت‌های گوناگون فراهم آید.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر تمامی ملاحظات اخلاقی رعایت شد و تمامی مصاحبه‌ها با رضایت شخصی افراد شرکت کننده ضبط و یا نگارش شده است.

حامی مالی

این مطالعه بدون حمایت مالی هیچ مؤسسه و سازمان دولتی یا خصوصی انجام شده است.

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان سهم یکسانی در تهیه پیش نویس مقاله، بازبینی و اصلاح مقاله بر عهده داشتند.

تضاد منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، این مقاله حامی مالی و تعارض منافع ندارد.

تشکر و قدردانی

بدینوسیله از تمامی افرادی که در انجام این پژوهش همکاری و مساعدت کردند، قدردانی و تشکر می‌شود.

References

- Afrooz, Gh. A. (2002), An abstract of applied educational psychology, Tehran: Publications of the Association of Parents and Teachers.
- Ahmadi, Seyyed Ajmad, Qolizadeh, Azar, Amin Mansour, Fariba(2016), Comparison of factors affecting academic failure of witness and non-witness students in girls' high schools in Isfahan city, knowledge and research in educational sciences, Islamic Azad University, Khorasgan branch (Isfahan). , No. 9- Yahar 1385, pp. 61-76
- Ameri, M., Qaraei S. (2023). What effect does parental addiction have on students' academic failure, *Journal of Psychology and Educational Sciences*, No. 54, pp. 1-10
- Asadi Fard, Parvin (2015), Methods of reducing academic failure in students, *9th Chemistry Education Conference in Iran*, 6 to 8 September 2015
- Azarfarsa, Q., Azarfarsa, N., Mir, E., Salari, M.A. (2022) Factors affecting students' academic failure, *Journal of Psychology and Educational Sciences*, Spring, No. 52(161-174).
- Bagheri, HR., Azmati, H.R. (2018). improving children's creativity in the school environment (architectural space as an educational program), *Journal of Curriculum Studies*, 184-163.
- Biabangar, E. (2008). methods of preventing academic failure, Tehran, *Parents and Teachers Association Publications*
- Byrne, B.A., Haddock, G.K., Poston, S.C. (2002).Mid American Heart institute.parent-ing style and adolescent. *Journal of Adolescence*. 6(30),418 -425
- Farahini Farahani, Mohsen (2004), Postmodernism and Education and Training, Tehran, Abij
- Fathi Vajargah, Koroosh (2013), planning of in-service training of employees, (7th edition), Tehran, position.
- Leleri Shoushtari, M. (2023). Investigation of factors affecting academic performance drop in primary school students, *Journal of Strategic Studies of Humanities and Islamic Sciences*, 56,. 199-205
- Lotf Ata, A. (2007). The effect of environmental factors on learning and behavior in educational environments (primary) in the city and children's creativity, *Bagh Nazar*, 72-59.
- Karimi Azari, A.R. (2014). principles of effective design to increase children's creativity in residential areas, thesis for PhD in architectural engineering, University of Science and Technology.
- Mirzaei, L., Imani, Z., Abdolahi, M. (2023) Examining the effect of anxiety on the academic failure of students of new developments in psychology, *educational sciences and education*, 62 (17), 314-330)
- Moghimi S.M., Khanifar, H., Zaroni, N., Jokar A. (2009). Study and investigation of the relationship between educational factors and academic failure among middle school male students, two quarterly journals of management and planning in educational systems, 3, (4), 160-144
- Nasiripour Amirashkan, Aghababa, S., Nabipour, N. (2012). double-occupation of health sector employees: a challenge for the health system. *Scientific Journal of the Medical Organization of the Islamic Republic of Iran*. 30, (3).
- Navid Adham, M. (2000). Payam Madrasah, Educational Research and Planning Organization, *Madrasah Publications*, Tehran.
- Ngamaba, Kishasa. (2021). Causes and Consequences of School Dropout in Kayonda Hubert: Students, Perspectives before and after Dropping out
- Ressa, T., Andrews, A. (2022). High school dropout dilemma in America and the importance of reformation of education systems to empower all students. *International Journal of Modern Education Studies*, 6(2), 423-447. <https://doi.org/10.51383/ijonmes.2022.234>
- Russell, W., Rumberger. (2001). why students Drop Out of School and What Can be Done, university of California,Santa Barbara
- Shatrian, R. (2007). Design and Architecture of Educational Spaces, Tehran: Simai Danesh Publications.

- Shekarkan, Hossein, Poladi, Mohammad Ali, Haghghi Jamal (2023), investigation of important factors of academic failure in boys' high schools in Ahvaz city, *Journal of Educational Sciences and Psychology*, Jamran University of Ahvaz, third term, seventh year, numbers 3 and 4, pp. 103-114
- Tabaian, S., Marzieh., Habib, F., Abedi, A. (2013). The views of favorable and unfavorable high school students regarding the color of the educational environment and ways to improve the quality of the educational environment, *educational innovations*, 106-93.
- Yarmohammadi Vasil, Moseib, Maggi, H., (2008). The study of the factors affecting the academic failure of the middle school mathematics course (Sardroud region), *Journal of Educational Sciences of Shahid Chamran University, Ahvaz*, Spring 2009, 6th term, year 2-17, number 1, pp. 27-44
- Sohrabi, A. (2022). Investigating the factors affecting the academic drop of students of class 303 of Razi School in the academic year of 2021 and effective strategies to reduce their academic drop. *The first teachers' action research conference*.